

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МЕДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

3122 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з курсу
«ТРАВМАТОЛОГІЯ ТА ОРТОПЕДІЯ»

Суми
Сумський державний університет
2011

УДК 616-001

ББК 54.58

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри ортопедії, травматології та НС
(протокол № 9 від 25.04.2011 р.)

Кафедра ортопедії, травматології та НС

Укладачі: доктор медичних наук, доцент **В.Д. Шищук**
асистент кафедри, лікар-ортопед **В.А. Бабич**

Методичні рекомендації до навчального курсу «Травматологія та ортопедія» / Укладачі: В.Д. Шищук, В. А. Бабич. – Суми : СумДУ, 2011. – 52 с.

Методичні рекомендації розраховані для студентів V та VI курсів медичних інститутів, лікарів-травматологів, лікарів-інтернів.

УДК 616-001

ББК 54.58

© СумДУ, 2011

ЗМІСТ

ТЕМА 1. Особливості обстеження ортопедо-травматологічного хворого, схема написання історії хвороби ортопедо-травматологічного хворого.....	4
ТЕМА 2. Репаративна регенерація кісткової тканини. Сучасні принципи лікування переломів кісток	7
ТЕМА 3. Травматичні вивихи	10
ТЕМА 4. Пошкодження грудної клітки і надпліччя	12
ТЕМА 5. Пошкодження плеча. ТЕМА 6. Пошкодження ліктьового суглоба	14
ТЕМА 7. Пошкодження передпліччя	16
ТЕМА 8. Пошкодження в ділянці зап'ястя і кисті.....	18
ТЕМА 9. Пошкодження хребта	20
ТЕМА 10. Пошкодження тазу	22
ТЕМА 11. Пошкодження стегна	23
ТЕМА 12. Пошкодження колінного суглоба	26
ТЕМА 13. Пошкодження гомілки	28
ТЕМА 14. Пошкодження гомілковостопного суглоба і стопи	29
ТЕМА 15. Курація хворих	31
ТЕМА 16. Розбір хворих, що куруються.....	32
ТЕМА 17. Підсумкові атестаційні заняття № 1 і № 2.....	36
ТЕМА 18. Природжені деформації опорно-рухового апарату	37
ТЕМА 19. Сколіотична хвороба.....	38
ТЕМА 20. Набуті деформації стоп.....	39
ТЕМА 21. Протезування в ортопедії і травматології.....	40
ТЕМА 22. Робота в травматологічному пункті й амбулаторний прийом ортопедо-травматологічних хворих	41
ТЕМА 23. Підсумкове заняття. Диференційований залік	42
Ситуативні завдання	42

Перелік практичних навиків, якими повинен оволодіти студент Медичного інституту після закінчення проходження курсу травматології.....	47
Список рекомендованої літератури.....	48

ТЕМА 1. ОСОБЛИВОСТІ ОБСТЕЖЕННЯ ОРТОПЕДО-ТРАВМАТОЛОГІЧНОГО ХВОРОГО. СХЕМА НАПИСАННЯ ІСТОРІЇ ХВОРОБИ ОРТОПЕДО-ТРАВМАТОЛОГІЧНОГО ХВОРОГО

Мета: ознайомити студентів з особливостями обстеження ортопедо-травматологічного хворого, схемою написання історії хвороби; навчити методики проведення огляду, вимірів, визначення об'ягу рухів у суглобах.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати ортопедо-травматологічного відділення, навчальна кімната.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) схему обстеження ортопедо-травматологічного хворого;
- 2) розділи історії хвороби;
- 3) основні пізнавальні лінії і точки, що використовуються у процесі обстеження хворого;
- 4) основні види викривлень осі верхньої і нижньої кінцівок;
- 5) види укорочень кінцівки;
- 6) методику виміру кінцівок;
- 7) клінічні ознаки перелому довгих трубчастих кісток.

УМІТИ:

1. Провести опитування, огляд і пальпацію хворого для виявлення патології опорно-рухового апарату.
2. Провести виміри опорно-рухового апарату для виявлення виміру довжини кінцівок.
3. Визначити амплітуду активних і пасивних рухів у суглобах кінцівок.

4. Визначити наявність основних симптомів перелому кінцівок: симптом "прилиплої п'яти", патологічної рухливості, крепітації кісткових відламків, локальної хворобливості і при навантаженні по осі кінцівки.

Зміст питань

Методика обстеження хворого: скарги (на момент огляду і на момент травми), анамнез (механогенез) захворювання або пошкодження опорно-рухового апарату. Лікування, що раніше проводилося (при травмах – допомога на догоспітальному етапі). Анамнез життя. Соматичний статус. Огляд, пальпація, виміри опорно-рухового апарату, перевірка основних симптомів. Визначення довжини сегментів і всієї кінцівки, визначення кола сегментів, визначення обсягу рухів і виявлення надлишкових рухів у великих суглобах. Стояння і ходьба. Додаткові методи дослідження.

Контрольні питання

1. Які основні скарги хворого при переломах кісток кінцівок, хребта і тазу?
2. Основні анатомічні дані при пошкодженнях опорно-рухового апарату.
3. Анатомічні дані при вроджених деформаціях опорно-рухового апарату.
4. Які основні анатомічні дані при запальних захворюваннях опорно-рухового апарату?
5. На що слід звернути увагу під час зовнішнього огляду ортопедо-травматологічного хворого?
6. Основні види викривлень осі верхньої і нижньої кінцівок.
7. Пізнавальні точки і лінії під час дослідження опорно-рухового апарату.
8. Основні симптоми при пошкодженнях колінного суглоба.
9. Як проводиться порівняльний вимір довжини верхніх і нижніх кінцівок при пошкодженнях і захворюваннях?
10. Які основні види укорочень кінцівок?
11. Як визначається амплітуда активних і пасивних рухів кінцівок?

12. Основні види обмежень рухливості в суглобах.
13. На що слід звернути увагу під час дослідження статички і ходьби?
14. Які основні додаткові дослідження необхідні під час обстеження хворих з пошкодженнями і захворюваннями опорно-рухового апарату?

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 9-37.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 46-48.
3. *Практичні посібники для студентів (видання кафедри): "Транспортна іммобілізація при переломах кісток кінцівок, хребта і тазу", "Гіпсова техніка", "Постійне скелетне витягнення", "Лікування переломів кісток кінцівок", "Обстеження ортопедо-травматологічного хворого».*

ТЕМА 2. РЕПАРАТИВНА РЕГЕНЕРАЦІЯ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ. СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ ПЕРЕЛОМІВ КІСТОК

Мета: ознайомити студентів із загальними закономірностями і термінами репаративної регенерації в кістковій тканині; навчити студентів діагностиці переломів (клінічної і рентгенологічної).

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати ортопедо-травматологічного відділення, навчальна кімната, гіпсовий зал, операційна, маніпуляційна.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію переломів;
- 2) механізм виникнення переломів; клінічні симптоми переломів довгих трубчастих кісток;
- 3) рентгенодіагностику переломів; методи лікування переломів;
- 4) принципи лікування закритих переломів;

5) принципи лікування відкритих переломів; показання до лікування переломів в умовах поліклініки;

б) показання до лікування переломів у стаціонарі;

7) стадії і терміни репаративної регенерації кісткової тканини;

8) обсяг допомоги при переломах на догоспітальному етапі.

УМІТИ:

1. Діагностувати діафізарний перелом (на підставі клінічних і рентгенологічних ознак).
2. Визначити показання до лікування перелому в амбулаторних або стаціонарних умовах.
3. Вибрати метод лікування.
4. Провести репозицію перелому променевої кістки в типовому місці.
5. Накласти гіпсову циркулярну пов'язку або шину.
6. Ввести спицю і накласти систему постійного скелетного витягнення.
7. Вправити вивих плечової кістки і зафіксувати верхню кінцівку пов'язкою Дезо або клиноподібною подушкою.
8. Зняти гіпсову пов'язку.

Зміст питань

Механізм виникнення типових видів переломів кісток. Класифікація переломів. Діагностика переломів кісток кінцівок, грудної клітки, хребта і тазу. Надання першої медичної і першої лікарської допомоги при переломах. Загальні закономірності процесу репаративної регенерації. Основні принципи лікування. Фіксаційний, екстензійний, оперативний і компресійно-дистракційний методи лікування. Показання до лікування в амбулаторних і стаціонарних умовах. Поняття про зрощення перелому, відновлення функції кінцівки і відновлення працездатності.

Контрольні питання

1. Визначення поняття "перелом кістки".
2. Які види переломів кісток розрізняють?

3. Механізм виникнення переломів довгих трубчастих кісток і коротких трубчастих кісток.
4. На підставі яких симптомів можна встановити діагноз перелому?
5. Як визначають основні клінічні симптоми діафізарних переломів довгих трубчастих кісток?
6. Як визначають основні клінічні симптоми внутрішньо- і навколосуглобових переломів?
7. Як визначають основні клінічні симптоми переломів хребта?
8. Як визначають основні клінічні симптоми переломів таза?
9. Значення рентгенологічного методу обстеження в діагностиці переломів кісток.
10. Як правильно сформулювати і записати в історії хвороби діагноз перелому?
11. Як проходять процеси репаративної регенерації кісткової тканини при переломах кісток?
12. Основні принципи лікування переломів кісток.
13. Показання і принципи застосування фіксаційного методу лікування переломів кісток.
14. Показання і принципи застосування екстензійного методу лікування переломів кісток.
15. Показання і принципи застосування оперативного методу лікування переломів кісток.
16. У чому суть компресійно-дистракційного методу під час лікування переломів?
17. Перелічити існуючі показання для лікування хворих із переломами кісток в умовах амбулаторії (травматологічного пункту).
18. Перелічити існуючі показання для лікування хворих із переломами кісток в умовах стаціонару.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 37-110, 150-151.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 48-82, 83-105, 253-320.

ТЕМА 3. ТРАВМАТИЧНІ ВИВИХИ

Мета: ознайомити студентів з патоморфологічними змінами в суглобах при вивихах; навчити клінічній і рентгенологічній діагностиці вивихів плеча і принципам лікування.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: приймальне відділення лікарні швидкої допомоги, гіпсовий зал, операційна.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію вивихів;
- 2) механізм утворення вивихів;
- 3) атоморфологічні зміни в суглобі і навколосубглобових тканинах при вивиху;
- 4) можливі ускладнення;
- 5) клінічну і рентгенологічну діагностику;
- 6) основні принципи лікування вивихів;
- 7) терміни і способи фіксації кінцівки;
- 8) показання до оперативного лікування вивихів;
- 9) обсяг долікарської допомоги при вивихах у суглобах.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз вивиху сегмента (на підставі клінічних і рентгенологічних даних).
2. Вибрати (і виконати) вид знеболення.
3. Усунути вивих плеча.
4. Зафіксувати верхню кінцівку пов'язкою Дезо.

Зміст питань

Визначення. Класифікація, механізм виникнення вивихів. Основні патоморфологічні зміни в суглобах і навколосуглобових тканинах. Клінічна і рентгенологічна діагностика вивихів. Надання першої лікарської допомоги при вивихах найбільш поширених локалізацій. Сучасні принципи лікування травматичних вивихів у великих суглобах: плечовому, ліктьовому, тазостегновому і колінному. Тривалість імобілізації. Відновна терапія. Терміни тимчасової втрати працездатності.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття "вивих".
2. Яка частота травматичних вивихів?
3. Механізм виникнення вивихів.
4. Патоморфологічні зміни в суглобі і навколосуглобових тканинах при вивиху.
5. Клінічні симптоми і діагностика вивихів.
6. Основні принципи лікування вивихів.
7. Діагностика і методи лікування вивихів у плечовому суглобі.
8. Діагностика і методи лікування вивихів у ліктьовому суглобі.
9. Діагностика і методи лікування вивихів у тазостегновому суглобі.
10. Діагностика і методи лікування вивихів у колінному суглобі.

Література для самопідготовки

1. *Бабоша В. А. Травматические вывихи : учебное пособие / В. А. Бабоша, В. Н. Ночевкин, О. В. Лавриненко. – Донецк : ДНМУ им. М. Горького, 2008. – 32 с.*
2. *Краснов А. Ф. Вывихи плеча / А. Ф. Краснов, Р. Б. Ахмедзянов. – М. : Медицина, 1982. — 160 с.*
3. *Травматичні вивихи : методичні рекомендації до вивчення теми з дисципліни «Ортопедія і травматологія» / укл.: д.мед.н., доцент В.Д. Шищук. – Суми : Вид-во СумДУ, 2011. – 48 с.*
4. *Трубников В. Ф. Ортопедия и травматология / В. Ф. Трубников. – 1986. – С.323-335, 343-352, 352-354.*
5. *Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия/ Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 195-204.*

ТЕМА 4. ПОШКОДЖЕННЯ ГРУДНОЇ КЛІТКИ І НАДПЛІЧЧЯ

Мета: ознайомити студентів з пошкодженнями грудей і можливими ускладненнями, пошкодженнями надпліччя; навчити діагностиці переломів ребер, ключиці і принципам лікування цих пошкоджень.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного і хірургічного відділень, навчальна кімната.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію і механізм пошкоджень грудної клітки;
- 2) ускладнення, що розвиваються при пошкодженні грудної клітки: гемоторакс, пневмоторакс, плевропульмональний шок;
- 3) обсяг долікарської і першої лікарської допомоги при пошкодженнях грудної клітки;
- 4) принципи лікування ізольованих переломів ребер і різних ускладнень;
- 5) принципи лікування перелому груднини;
- 6) клініку, діагностику і принципи лікування переломів ключиці;
- 7) показання до оперативного лікування переломів ключиці;
- 8) клініку, діагностику і принципи лікування вивиху акроміального кінця ключиці;
- 9) класифікацію переломів лопатки і принципи лікування.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз перелому ключиці.
2. Накласти оклюзійну пов'язку при пораненнях грудей.
3. Накласти восьмиподібну пов'язку Шарашенідзе і кільця Дельбе при переломі ключиці.
4. Зафіксувати верхню кінцівку на клиноподібній подушці.

Зміст питань

Механізм переломів груднини. Типове зміщення. Ускладнення перелому груднини – травма органів середостіння. Клініка, діагностика. Лікування переломів груднини. Лікування ударів і розривів серця. Пошкодження ребер: ізольовані, множинні стулкові. Механізм, діагностика, лікування. Ускладнені переломи ребер: пошкодження плеври і легенів при травмі грудей. Пневмоторакс при закритій травмі грудей – клапанний і закритий. Гемоторакс. Механізм розладу зовнішнього дихання. Плевропульмональний шок. Надання першої лікарської допомоги. Принципи лікування. Вивихи акроміального кінця ключиці: класифікація, клінічна картина, діагностика, консервативні і оперативні методи лікування. Вивих стернального кінця ключиці: механізм пошкодження, діагностика, лікування. Перелом акроміального кінця ключиці: діагностика, лікування. Перелом діафіза ключиці: механізм перелому, типове зміщення, діагностика, методи лікування. Переломи лопатки: класифікація, діагностика, механізм пошкодження, лікування.

Контрольні питання

1. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування ізольованих переломів ребер.
2. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування численних переломів ребер.
3. Стулкові переломи ребер і основні методи їх лікування.
4. Переломи ключиці – механізм виникнення, клініка, діагностика, лікування.
5. Переломи груднини – клініка, діагностика і лікування.
6. Вивихи акроміального кінця ключиці – механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування.
7. Переломи лопатки – механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування.

Література для самопідготовки

1. Корнилов Н. В. *Ортопедия : краткое руководство для практических врачей* / Н. В. Корнилов, Э. Г. Грязнухин, В. И. Осташко, К. Г. Редько. — СПб. : Гиппократ, 2001. — 368 с.
2. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. — 1986. — С. 190-196.
3. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. — 1963. — С. 265-283.

ТЕМА 5. ПОШКОДЖЕННЯ ПЛЕЧА.

ТЕМА 6. ПОШКОДЖЕННЯ ЛІКТЬОВОГО СУГЛОБА

Мета: ознайомити студентів з різними видами пошкоджень плеча і ліктьового суглоба, принципами лікування, навчити клінічній діагностиці і наданні першої медичної і лікарської допомоги.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, навчальна кімната, гіпсовий зал, операційна, маніпуляційна, приймальне відділення.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію пошкоджень плеча і ліктьового суглоба;
- 2) клініку, діагностику переломів проксимального відділу плечової кістки;
- 3) методи лікування переломів проксимального відділу плеча;
- 4) показання до оперативного лікування;
- 5) клініку, діагностику діафізарних переломів плеча;
- 6) ускладнення, що розвиваються при діафізарних переломах плеча;
- 7) клінічні ознаки ускладнень;
- 8) лікування діафізарних переломів: консервативні і оперативні;
- 9) діагностику і лікування внутрішньосуглобних переломів ліктьового суглоба;
- 10) обсяг долікарської допомоги при переломах плеча і ліктьового суглоба.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз перелому проксимального відділу, дистального відділу і діафіза плеча (на підставі клінічних даних і рентгенологічного обстеження).

2. Визначити показання до консервативного або оперативного методів лікування.

3. Зафіксувати верхню кінцівку на клиноподібній подушці пов'язкою Дезо при переломі проксимального відділу плеча без зміщення.

Зміст питань

Пошкодження м'яких тканин плеча: м'язів, сухожиль, нервів. Клініка, діагностика, лікування.

Класифікація пошкоджень проксимального метаепіфіза. Механізм переломів. Діагностика, лікування. Переломи діалізу плеча: особливості, діагностика, лікування. Надвиросткові переломи плеча, типи зміщень, можливі ускладнення, діагностика розгинальних і згинальних надвиросткових переломів плеча. Надвиростковий перелом плеча. Лікування. Внутрішньосуглобові переломи дистального кінця плечової кістки: класифікація, діагностика, лікування. Переломи ліктьового відростка: механізм і варіанти перелому, діагностика, показання і методи консервативного і оперативного лікування. Переломи вінцевого відростка ліктьової кістки: діагностика, лікування. Переломи голівки і шийки променевої кістки: механізм пошкодження, клініка, діагностика, лікування.

Контрольні питання

1. Класифікація переломів плечової кістки.
2. Механізм виникнення переломів плечової кістки.
3. Переломи проксимального відділу плечової кістки: клініка, діагностика і лікування.
4. Переломи діафіза плечової кістки: клініка, діагностика, лікування.
5. Надвиросткові переломи плечової кістки: клініка, діагностика і лікування.
6. Переломи надвиросткової плечової кістки.
7. Переломи кісток, що утворюють ліктьовий суглоб. Клініка, діагностика і лікування черезвиросткових Т- і V-подібних переломів і переломів відростків плечової кістки.

8. Переломи ліктьового відростка ліктьової кістки. Клініка, діагностика, консервативне і оперативне лікування.

Література для самопідготовки

1. Бажанова Н. И. Дифференциальный подход к лечению чрезмыщелковых и надмыщелковых переломов плечевой кости у детей: дис. ... канд. мед. наук : 14.00.35 / Бажанова Надежда Ивановна. – М., 2008. – 104 с.
2. Ганул В. Р. Методика определения степени ротации при чрезмыщелковых переломах плечевой кости у детей / В. Р. Ганул // Ортопедия, травматология и протезирование. – 1979. – № 4. – С. 37-42.
3. Трубников В. Ф. Ортопедия и травматология / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 196-221.
4. Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 285-296.

ТЕМА 7. ПОШКОДЖЕННЯ ПЕРЕДПЛІЧЧЯ

Мета: ознайомити студентів з різними пошкодженнями передпліччя; навчити студентів діагностиці діафізарного перелому кісток передпліччя і перелому променевої кістки в типовому місці, надавати першу медичну допомогу при цих переломах і принципам лікування.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, гіпсовий зал, операційна, маніпуляційна, приймальне відділення.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію переломів передпліччя;
- 2) клініку, діагностику діафізарних переломів передпліччя;
- 3) клініку, діагностику переломів променевої кістки в типовому місці;
- 4) принципи лікування переломів передпліччя;
- 5) показання до оперативного лікування переломів передпліччя.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз діафізарного перелому кісток передпліччя.
2. Встановити діагноз перелому променевої кістки в типовому місці.
3. Виконати транспортну іммобілізацію при переломі кісток передпліччя.
4. Провести під контролем лікаря місцеве знеболення і репозицію фрагментів при переломі променевої кістки в типовому місці.
5. Накласти тильну гіпсову шину на передпліччі.

Зміст питань

Переломи діафізів кісток передпліччя: особливості зсуву, діагностика, лікування. Ізольований перелом діафіза променевої кістки. Перелом ліктьової кістки з вивихом голівки променевої кістки (перелом Монтеджа), перелом променевої кістки і вивих голівки плечової кістки (перелом Галіацци): згинальний і розгинальний варіанти перелому, діагностика, методи лікування. Переломи променевої кістки в типовому місці (перелом Колеса і перелом Сміта): механізм перелому, діагностика, лікування.

Контрольні питання

1. Класифікація переломів кісток передпліччя.
2. Механізм виникнення і особливості зміщення кінців фрагментів при діафізарних переломів кісток передпліччя.
3. Ізольовані діафізарні переломах кісток передпліччя: клініка, діагностика і лікування.
4. Діафізарні переломи обох кісток передпліччя: клініка, діагностика і лікування.
5. Пошкодження Монтеджа і Галіацци: клініка, діагностика і лікування.
6. Класифікація, механізм виникнення і діагностика переломів променевої кістки в типовому місці.
7. Лікування переломів променевої кістки в типовому місці.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 208-221.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 150-156, 199-200.

ТЕМА 8. ПОШКОДЖЕННЯ В ДІЛЯНЦІ ЗАП'ЯСТЯ І КИСТІ

Мета: ознайомити студентів з різними переломами в ділянці зап'ястя і кисті і пошкодженнями сухожиль, їх діагностикою і принципами лікування; навчити надавати першу медичну допомогу при цих пошкодженнях.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, приймальне відділення лікарні, операційна.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) клініку і діагностику кісток зап'ястя і п'ясних кісток, принципи лікування;
- 2) клініку, діагностику перилунарного вивиху і вивиху кисті, принципи лікування;
- 3) клініку і діагностику пошкоджень сухожиль, згиначів і розгиначів пальців, принципи лікування.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз вивиху кисті.
2. Встановити діагноз перелому п'ясних кісток.
3. Встановити діагноз пошкодження сухожиль.
4. Надати першу медичну допомогу при пошкодженнях сухожиль і переломах кисті.

Зміст питань

Вивихи кісток зап'ястя (півмісяцевої, човноподібної, горохоподібної), перилунарні вивихи, вивих кисті: діагностика, лікування. Переломи кісток зап'ястя (човноподібної, півмісяцевої). Клініка, консервативний і оперативний методи лікування. Пошкодження зв'язок променезап'ястковий суглоба. Гигроми суглобів зап'ястя. Пошкодження сухожиль згиначів і розгиначів

пальців. Діагностика. Консервативне лікування. Пошкодження розгиначів пальців. Принципи оперативного лікування пошкоджень сухожилів в межах кисті. Сухожилльні шви. Тактика при одночасному пошкодженні сухожилів поверхневого і глибокого згиначів у межах пальця. Переломи п'ясних кісток і фаланг пальців: діагностика, лікування. Перелом Беннета: діагностика лікування. Вивих п'ясних кісток і фаланг пальців.

Контрольні питання

1. Механізм виникнення переломів кісток зап'ястя, кисті і пальців.
2. Клініка і діагностика переломів кісток зап'ястя і кисті.
3. Лікування переломів кісток зап'ястя.
4. Лікування переломів п'ясних кісток і фаланг пальців.
5. Діагностика і лікування вивихів кісток зап'ястя.
6. Діагностика і лікування вивихів п'ясних кісток і фаланг пальців..
7. Перелом Беннета: механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування.
8. Пошкодження зв'язок променево-зап'ясткового суглоба: клініка, діагностика і лікування.
9. Мікротравми пальців і кисті, профілактика нагнійних процесів.
10. Пошкодження сухожилів згиначів і розгиначів пальців: клініка, діагностика і лікування.
11. Відкриті численні травми кисті і їх лікування.

Література для самопідготовки

1. *Бабич Б. К. Травматические вывихи и переломы / Б.К. Бабич. – Киев : Здоров'я, 1968. – 458 с.*
2. *Олекса А.П. Травматология / А. П. Олекса. – Львів, 1996. – 408 с.*
3. *Трубников В. Ф. Ортопедия и травматология / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 221-232.*
4. *Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 217-237.*

Примітка: Після вивчення теми № 7 проводиться атестаційне заняття № 1 за вивченими темами №№ 1-7 (методика проведення – див. тему № 17).

ТЕМА 9. ПОШКОДЖЕННЯ ХРЕБТА

Мета: ознайомити студентів з пошкодженнями хребта (ускладненими і неускладненими), принципами лікування; навчити надавати долікарську допомогу.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, навчальна кімната.

Перелік необхідних знанні і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікації пошкоджень хребта;
- 2) механізм пошкодження;
- 3) роль м'язово-зв'язочного апарату (передній і задній опорний комплекс);
- 4) ускладнення, що розвиваються при переломах хребта;
- 5) клініку і діагностику пошкоджень хребта;
- 6) обсяг долікарської допомоги;
- 7) функціональне лікування пошкоджень хребта;
- 8) показання до оперативного лікування;
- 9) лікування ускладнень у хворих з ускладненими переломами.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз компресійного перелому хребців (на підставі клінічних і рентгенологічних даних).
2. Надати долікарську і першу лікарську допомогу.

Зміст питань

Поняття про передній і задній опорні комплекси хребта. Особливості нестабільних пошкоджень хребта. Ізольовані пошкодження надостистих і міжостистих зв'язок: механізм пошкодження, діагностика, лікування. Переломи

поперечних і остистих відростків, дужок і суглобових відростків – діагностика, лікування.

Пошкодження тіл хребців – механізм травми, "улюблена" локалізація пошкодження, діагностика, консервативні (функціональний, одномоментна репозиція, поступова репозиція) і оперативні (задня фіксація, заміна відділу хребця, спондилодез) методи лікування. Лікування ускладнених переломів тіл хребців – показання для декомпресувальних операцій на хребті, профілактика пролежнів, контрактур і висхідної сечової інфекції; ортопедичне лікування, реабілітація і протезування.

Контрольні питання

1. Що таке передній опорний комплекс і задній опорний комплекс хребта?
2. Який механогенез пошкоджень хребта?
3. Поняття про стабільні і нестабільні пошкодження хребта.
4. Класифікація пошкоджень хребта.
5. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень зв'язкового апарату хребта.
6. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень міжхребцевих дисків.
7. Клініка, діагностика і лікування переломів відростків хребців (остистих, поперечних і суглобових) та дужок.
8. Клініка, діагностика і лікування ускладнених вивихів, переломовивихів хребців.
9. Клініка, діагностика і лікування неускладнених компресійних клиноподібних переломів хребців.
10. Клініка, діагностика і лікування неускладнених вивихів і переломовивихів хребців.
11. Профілактика ускладнень у хворих з ускладненими переломами хребта.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 173-185.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 240-252.

ТЕМА 10. ПОШКОДЖЕННЯ ТАЗУ

Мета: ознайомити студентів з різними пошкодженнями таза (ускладненими і неускладненими), діагностикою і принципами лікування; навчити наданню долікарської і першої лікарської допомоги.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, операційна, гіпсовий зал, маніпуляційна.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) анатомію ділянки таза;
- 2) класифікацію пошкоджень;
- 3) ускладнення, особливості перебігу шоку і його лікування;
- 4) клініку, діагностику пошкоджень тазу;
- 5) сучасні методи консервативного і оперативного лікування;
- 6) методику виконання внутрішньотазової новокаїнової блокади.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз (на підставі клінічних і рентгенологічних ознак).
2. Накласти систему витягнення при пошкодженнях таза.
3. Перевірити симптоми "прилиплої п'яти", Ларрея і Варнейля.
4. Виконати катетеризацію з подальшою уретро- або цистографією.

Зміст даних питань

Класифікація пошкоджень таза. Механізм різних варіантів пошкоджень. Клінічна картина при переломах таза без порушення безперервності тазового кільця, з порушенням безперервності тазового кільця і при переломах кісток таза з пошкодженням тазових органів. Сучасні методи діагностики. Допомога на догоспітальному етапі. Особливості перебігу шоку і його лікування у хворих

з травмою таза. Консервативні і оперативні методи лікування хворих з різними типами переломів таза. Тривалість втрати працездатності, реабілітація.

Контрольні питання

1. Частота переломів таза.
2. Механогенез і класифікація переломів таза.
3. Особливості шоку і внутрішньотканинної кровотечі при переломах тазу і їх лікування.
4. Техніка внутрішньотазової блокади за Школьніковим-Селівановим.
5. Клініка, діагностика і лікування переломів кісток таза без порушення безперервності тазового кільця.
6. Клініка, діагностика і лікування переломів таза з порушенням безперервності тазового кільця.
7. Клініка, діагностика і лікування переломів вертлюжної западини.
8. Клініка, діагностика і лікування переломів таза, тазових органів, що поєднуються з пошкодженнями.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 234-243.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 309-324.
3. *Методичні вказівки для студентів (видання кафедри) «Ортопедичне лікування пошкоджень тазу»*, 1966 р.

ТЕМА 11. ПОШКОДЖЕННЯ СТЕГНА

Мета: ознайомити студентів з пошкодженнями стегна, діагностикою і принципами їх лікування; навчити надавати долікарську і першу медичну допомогу.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, операційна, гіпсовий зал.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи за даною темою студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) класифікацію пошкоджень стегна;
- 2) особливості кровопостачання і характеру зрощення переломів проксимального відділу;
- 3) типові види зміщення фрагментів при переломах стегна на різних рівнях;
- 4) обсяг першої лікарської допомоги;
- 5) клініку, діагностику і принципи лікування переломів стегна;
- 6) показання до оперативного лікуванні;
- 7) методику виконання інтрамедулярного остеосинтезу при переломах діафіза стегна і остеосинтезу 3-лопатеvim цвяхом при переломах шийки стегна.

УМІТИ:

1. Здійснити транспортну іммобілізацію шиною Дітерикса при переломі стегна.
2. Встановити діагноз на підставі клінічних і рентгенологічних даних.
3. Накласти систему скелетного витягнення.

Зміст питань

Класифікація пошкоджень проксимального відділу стегнової кістки. Медіальні переломи шийки стегна: вальгусні і варусні переломи. Особливості перебігу репаративної регенерації при переломах шийки стегнової кістки. Клінічна діагностика переломів проксимального кінця стегнової кістки. Надання першої лікарської допомоги. Сучасні методи лікування: оперативне лікування – метод вибору при лікуванні варусних переломів. Лікування вальгусних переломів (консервативне і оперативне). Міжвертлюгжні і черезвертлюгжні переломи стегна – механізм виникнення пошкодження, діагностика, консервативні і оперативні методи лікування. Переломи

проксимального відділу стегна: діагностика, лікування. Переломи діафіза: особливості зсуву відламків при переломі у верхній, середній і нижній третині стегна; клініка, діагностика. Надання першої лікарської допомоги. Консервативні і оперативні методи лікування переломів діафіза стегнової кістки.

Контрольні питання

1. Класифікація переломів стегнової кістки.
2. Механізм виникнення переломів проксимального відділу стегнової кістки.
3. Клініка, діагностика і методи лікування переломів шийки стегнової кістки.
4. Клініка, діагностика і лікування переломів ділянки проксимального відділу стегна, міжвертлюжних і черезвертлюжних переломів.
5. Клініка, діагностика діафізарних переломів стегнової кістки. Типове зміщення фрагментів.
6. Травматичний шок і внутрішньотканинна крововтрата при діафізарних переломах стегна.
7. Показання і вживання внутрішньокісткового металоостеосинтезу поперечних переломів стегнової кістки.
8. Показання і принципи лікування осколкових переломів діафіза стегнової кістки методом скелетного витягнення.

Література для самоперевірки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 251-270.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 324-344.

ТЕМА 12. ПОШКОДЖЕННЯ КОЛІННОГО СУГЛОБА

Мета: ознайомити студентів з різними видами пошкоджень колінного суглоба; навчити діагностиці деяких видів пошкоджень (забій, гемартроз, перелом надколінника) і принципам їх лікування.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, навчальна кімната, гіпсовий зал, приймальне відділення.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) анатомію колінного суглоба;
- 2) клініку, діагностику і лікування забою, гемартрозу колінного суглоба;
- 3) клініку, діагностику і лікування бічних і хрестоподібних зв'язок;
- 4) клініку, діагностику і лікування менісків;
- 5) значення артропневмографії для діагностики пошкоджень менісків;
- 6) клініку, діагностику і лікування переломів надколінника;
- 7) клініку, діагностику і лікування переломів відростків стегнової і великогомілкової кісток;
- 8) знати техніку операції Дульца при переломі надколінника.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз удару, гемартрозу колінного суглоба.
2. Перевірити симптом "балотування надколінника".
3. Встановити діагноз перелому надколінника.
4. Провести пункцію колінного суглоба.
5. Накласти задню гіпсову шину.

Зміст питань

Забій і гемартроз. Клініка. Лікування. Пошкодження бічних і хрестоподібних зв'язок, їх клінічна діагностика і сучасні методи лікування.

Пошкодження менісків колінного суглоба, їх діагностика і лікування. Хвороба Гоффа. Розриви сухожилля прямого м'яза стегна і власної зв'язки надколінника. Переломи надколінника – варіанти перелому і механізм травми, клінічна картина, діагностика, методи консервативного і оперативного лікування. Внутрішньосуглобні переломи – переломи виростків стегнової і великогомілкової кісток і їх лікування.

Контрольні питання

1. Клініка, діагностика і лікування ударів і гемартрозів колінного суглоба.
2. Клініка, діагностика і лікування пошкодження бічних зв'язок колінного суглоба.
3. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень хрестоподібних зв'язок колінного суглоба.
4. Клініка, діагностика і лікування розривів сухожилля прямого м'яза стегна і власної зв'язки надколінника.
5. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень менісків колінного суглоба.
6. Клініка, діагностика і лікування переломів виростків стегнової і великогомілкової кісток.
7. Клініка, діагностика і лікування переломів надколінника без пошкодження бічного розгинального апарату колінного суглобу.
8. Клініка, діагностика і лікування переломів надколінника з пошкодженням бічного розгинального апарату колінного суглоба.
9. Клініка, діагностика і лікування хвороби Гоффа.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986, с. 270-283.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963, с. 345-356.

ТЕМА 13. ПОШКОДЖЕННЯ ГОМІЛКИ

Мета: ознайомити студентів з різними пошкодженнями гомілки, їх діагностикою і принципами лікування; навчити надавати долікарську і першу лікарську допомогу.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, операційна, гіпсовий зал, перев'язувальна, приймальне відділення.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) пошкодження м'яких тканин гомілки, клініку, діагностику і лікування їх;
- 2) переломи кісток гомілки, клініку, діагностику і лікування;
- 3) обсяг долікарської і першої лікарської допомоги.

УМІТИ:

1. Встановити діагноз діафізарного перелому гомілки.
2. Здійснити транспортну іммобілізацію при переломі гомілки.
3. Виконати під контролем лікаря місцеву анестезію і ручну репозицію при діафізарному переломі гомілки.
4. Накласти циркулярну, гіпсову пов'язку.

Зміст питань

Пошкодження м'яких тканин гомілки: м'язів, Ахіллове сухожилля, малогомілкового і великогомілкового нервів.

Клініка, діагностика, методи лікування. Ізольовані діафізарні переломи кісток гомілки: механізм пошкодження, діагностика. Надання першої лікарської допомоги, лікування. Переломи обох кісток гомілки: клініка, особливості діагностики. Надання першої лікарської допомоги. Консервативні і оперативні методи лікування.

Контрольні питання

1. Частота і механогенез діафізарних переломів кісток гомілки.
2. Анатомо-фізіологічні особливості гомілки, що впливають на загоєння переломів.
3. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки фіксаційним методом.
4. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки екстензійним методом.
5. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки оперативним методом.
6. Основні принципи лікування відкритих діафізарних переломів гомілки.
7. Пошкодження Ахіллова сухожилля та його лікування.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 283-297.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 345-357.

ТЕМА 14. ПОШКОДЖЕННЯ ГОМІЛКОВОСТОПНОГО СУГЛОБА І СТОПИ

Мета: ознайомити студентів з різними пошкодженнями у ділянці гомілковостопного суглоба, діагностикою і принципами лікування; навчити надавати долікарську і першу лікарську допомогу.

Час: 2 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, гіпсовий зал, операційна, приймальне відділення.

Перелік необхідних знань і умінь

У результаті самостійної роботи з даної теми студент повинен

ЗНАТИ:

- 1) різновиди пошкоджень в ділянці гомілковостопного суглоба;
- 2) клініку, діагностику пошкоджень зв'язкового апарату і кісточок;
- 3) принципи лікування пошкоджень;
- 4) показання до оперативного лікування.

УМІТИ:

1. За допомогою рентгенографії встановити діагноз.
2. Здійснити транспортну іммобілізацію.
3. Під керівництвом викладача здійснити репозицію перелому кісточок.
4. Накласти циркулярну гіпсову пов'язку.

Зміст питань

Розтягування і розриви зв'язок гомілковостопного суглоба – диференціальна діагностика. Методи лікування.

Переломи кісточок: переломи кісточок у поєднанні з переломами переднього або заднього краю суглобової поверхні великогомілкової кістки; переломи кісточок у поєднанні з пошкодженнями зв'язкового апарату гомілковостопного суглоба і підвивихами стопи: клініка, діагностика. Надання першої лікарської допомоги. Сучасні методи лікування. Забезпечення ортопедичними виробами на період реабілітації.

Переломи таранної кістки: діагностика, лікування. Переломи кістки п'яти: механогенез, клініка, діагностика і лікування. Підтаранний вивих стопи, його діагностика і лікування. Вивихи в суглобі Лісфранка, суглобі Шопара і їх лікування. Переломи плеснових кісток і фаланг пальців; вивихи пальців: клініка, діагностика. Надання першої лікарської допомоги. Лікування.

Контрольні питання

1. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування пошкоджень зв'язкового апарату гомілковостопного суглоба.
2. Механізм, класифікація, клініка і лікування ізольованих переломів кісточок і пошкоджень Дюпюїтрена.

3. Механізм виникнення пошкоджень, клініка і лікування пошкоджень Десто і переломовивихів в гомілковостопному суглобі.
4. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування переломів таранної кістки.
5. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування переломів кістки п'яти.
6. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування вивихів в суглобі Шопара і суглобі Лісфранка.
7. Клініка і лікування переломів плеснових кісток і фаланг пальців стопи.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 297-307.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 345-357.

ТЕМА 15. КУРАЦІЯ ХВОРИХ

Мета: навчити студентів методиці обстеження хворих і заповненню історії хвороби.

Час: 4 години.

Форма заняття: самостійна робота студентів.

Місце проведення: палати травматологічного відділення.

Зміст заняття

Коротке повторення методики обстеження ортопедо-травматологічного хворого і розділів історії хвороби. Самостійна робота з хворими. Проглядання зроблених студентами чорнових записів і зарисовки рентгенограм. Рекомендація додаткової літератури індивідуально кожному кураторові.

Завдання для самопідготовки

Написання чернетки історії хвороби. Особливу увагу звернути на розділи: обставини виникнення травми; допомога на догоспітальному етапі;

опис зроблених лікувальних заходів від моменту госпіталізації до моменту курації і досягнутий ефект. Ортопедичний статус на момент курації, зарисовка рентгенограми, точність і лаконічність діагнозу; план подальшого лікування, включаючи медикаментозні призначення.

ТЕМА 16. РОЗБІР ХВОРИХ, ЩО КУРУЮТЬСЯ

Мета: навчити студентів обстежувати хворих, правильно вести історії хвороби, діагностувати і визначати принципи лікування хворих з пошкодженнями опорно-рухової системи.

Час: 2 години.

Форма заняття: розбір хворих, що куруються під керівництвом викладача.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, навчальна кімната.

Зміст заняття

Куратор біля ліжка хворого повідомляє суть історії захворювання, стан хворого на момент курації, демонструє рентгенограму і зроблену ним зарисовку рентгенограми. Після виходу з палати формулюється діагноз, план подальшого лікування і прогноз.

Завдання для самопідготовки

Підготовка до підсумкового заняття №2 "Пошкодження хребетного стовпа, таза і нижніх кінцівок".

Контрольні питання для самопідготовки

1. Які основні скарги хворого при переломах кісток кінцівок, хребта і тазу?
2. На що слід звернути увагу під час зовнішнього огляду ортопедо-травматологічного хворого?
3. Основні види викривлень осі верхньої і нижньої кінцівок.
4. Основні симптоми, визначувані при пошкодженнях колінного суглоба.

5. Як проводиться порівняльний вимір довжини верхніх і нижніх кінцівок?
6. Основні види обмеження рухливості суглобів.
7. Що таке "передній опорний комплекс" і "задній опорний комплекс" хребта?
8. Який механогенез пошкоджень хребта?
9. Поняття про стабільні і нестабільні пошкодження хребта.
10. Класифікація пошкоджень хребта.
11. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень зв'язкового апарату хребта.
12. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень міжхребцевих дисків.
13. Клініка, діагностика і лікування переломів відростків хребців – остистих поперечних і суглобових і дужок.
14. Клініка, діагностика і лікування неускладнених компресійних клиноподібних переломів хребців.
15. Клініка, діагностика і лікування неускладнених вивихів і переломовивихів хребців.
16. Клініка, діагностика і лікування ускладнених вивихів, переломовивихів і переломів хребців.
17. Профілактика ускладнень у хворих з ускладненими переломами хребта.
18. Частота переломів таза.
19. Механогенез і класифікація переломів таза.
20. Особливості, шоку і внутрішньотканинної кровотечі при переломах таза і їх лікування.
21. Техніка внутрішньотазової новокаїнової блокади за Школьниковим-Селівановим.
22. Клініка, діагностика і лікування переломів кісток таза без порушення безперервності тазового кільця.
23. Клініка, діагностика і лікування переломів таза з порушенням безперервності тазового кільця.
24. Клініка, діагностика і лікування переломів вертлюжної западини.

25. Клініка, діагностика і лікування переломів таза, тазових органів, що поєднуються з пошкодженнями.
26. Класифікація переломів стегнової кістки.
27. Механізм виникнення переломів проксимального відділу стегнової кістки.
28. Клініка, діагностика і методи лікування переломів шийки стегнової кістки.
29. Клініка, діагностика і лікування переломів області міжвертлюжних і черезвертлюжних переломів.
30. Клініка, діагностика діафізарних переломів стегнової кістки. Типове зміщення фрагментів.
31. Травматичний шок і внутрішньотканинна крововтрата при діафізарних переломах стегна.
32. Показання і використання внутрішньокісткового металоостеосинтезу поперечних переломів стегнової кістки.
33. Показання і принципи лікування косих і осколкових переломів діафіза стегнової кістки методом постійного скелетного витягнення.
34. Клініка, діагностика і лікування ударів і гемартрозів колінного суглоба.
35. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень хрестоподібних зв'язок колінного суглоба.
36. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень бічних зв'язок колінного суглоба.
37. Клініка, діагностика і лікування розривів сухожилів прямого м'яза стегна і власної зв'язки надколінника.
38. Клініка, діагностика і лікування пошкоджень менісків стегнової і великогомілкової кістки.
39. Клініка, діагностика і лікування переломів надколінника з пошкодженням бічного розгинального апарату колінного суглоба.
40. Клініка, діагностика і лікування хвороби Гоффа.
41. Частота і механогенез діафізарних переломів кісток гомілки.

42. Анатомо-фізіологічні особливості гомілки, що впливають на загоєння переломів.
43. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки фіксаційним методом.
44. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки екстензійним методом.
45. Показання і техніка лікування закритих діафізарних переломів гомілки оперативним методом.
46. Основні принципи лікування відкритих діафізарних переломів гомілки.
47. Пошкодження Ахіллова сухожилля і їх лікування.
48. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування пошкоджень зв'язкового апарату гомілковостопного суглоба.
49. Механізм, класифікація, клініка і діагностика, лікування переломів таранної кістки.
50. Механізм, класифікація, клініка і лікування ізольованих переломів кісточок і пошкоджень Дюлюїтрена.
51. Механізм виникнення пошкоджень, клініка і лікування пошкоджень Десто і переломовивихів у гомілковостопному суглобі.
52. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування переломів кістки п'яти.
53. Механізм виникнення, клініка, діагностика і лікування вивихів у суглобі Шопара і суглобі Лісфранка.
54. Клініка і лікування переломів плеснових кісток і фаланг пальців стопи.

Література для самопідготовки

1. *Посібник, що рекомендується – конспект практичних занять.*
2. *Трубников В. Ф. Ортопедия и травматология / В. Ф. Трубников. – 1986, розділ "Обстеження хворих".*
3. *Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия / Г. С. Юмашев. – 1963.*
4. *Методичні вказівки для студентів (видання кафедри).*

ТЕМА 17. ПІДСУМКОВІ АТЕСТАЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ №1 І №2

Мета: з'ясування ступеня засвоєння студентами курсу, що вивчається.

Час: 2 години.

Форма заняття: виконання студентами завдання викладача за конкретними питаннями і ситуативними завданнями.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, навчальна кімната.

Зміст заняття

Проміжне атестаційне заняття №1 проводиться після вивчення тем 1-7, а проміжне атестаційне заняття №2 проводиться після вивчення тем 8-16.

Викладач задає кожному студентові по 3 контрольних питання, ситуативному завданню і дає для усного опису одну рентгенограму. Контрольні питання формулюються так само, як вони викладені у відповідних розділах даних методичних рекомендацій.

У процесі співбесіди з'ясовуються знання студентами питань механогенезу пошкоджень, клініки, діагностики і принципів лікування різних переломів (пошкоджень) опорно-рухового апарату. Звертається увага на надання допомоги на місці події під час транспортування до лікувальної установи.

Студент повинен уміти скласти план обстеження і план лікування, обґрунтувавши їх.

Контрольні питання

Перелік контрольних питань до проміжного атестаційного заняття № 1 поданий у темах 1-7 даного посібника, а до проміжного атестаційного заняття № 2 – у темах 8-16.

ТЕМА 18. ВРОДЖЕНІ ДЕФОРМАЦІЇ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Мета: ознайомити студентів з найбільш поширеними вродженими деформаціями опорно-рухового апарату.

Час: 2 години.

Форма заняття: обхід з викладачем дитячого ортопедичного відділення.

Місце проведення: палати дитячого ортопедичного відділення.

Зміст питань

1. Етіологія вроджених деформацій, частота і профілактика. Принципи виявлення і раннього лікування.
2. Природжені деформації шиї: м'язова кривошия і кісткова кривошия, їх діагностика і лікування.
3. Синдактилія, полідактилія.
4. Вроджений вивих стегна. Клініка, діагностика і лікування у хворих різних вікових груп.
5. Вроджена клишоногість: клініка, діагностика і лікування залежно від ступеня деформації і віку дитини.

Контрольні питання

1. Класифікація вроджених деформацій опорно-рухового апарату.
2. Клініка, діагностика і лікування природженої кривошиї.
3. Клініка, діагностика і лікування синдактилії.
4. Клініка, діагностика і лікування полідактилії.
5. Клініка, діагностика і лікування вродженого стегна у новонароджених і дітей першого року життя.
6. Клініка, діагностика і лікування вродженого вивиху стегна у дітей від року до 3-4 років.
7. Клініка, діагностика і лікування вродженого вивиху стегна у дітей старшого віку і підлітків.
8. Клініка, діагностика і лікування вродженої клишоногості.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 402-432.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 499-508, 514-634.

ТЕМА 19. СКОЛІОТИЧНА ХВОРОБА

Мета: ознайомити студентів з принципами розвитку, діагностикою і принципами лікування сколіотичної хвороби.

Час: 2 години.

Форма заняття: обхід і розбір хворих під керівництвом викладача.

Місце проведення: палати дитячого ортопедичного відділення, навчальна кімната.

Зміст питань

Поняття "постава". Види постави. Поняття "лордоз", "кіфоз", "сколіоз".

Етіопатогенез, патоморфологія сколіотичної хвороби. Зміни у внутрішніх органах. Класифікація сколіозів. Клініка різних ступенів сколіозу. Перебіг захворювання, результати і ускладнення сколіотичної хвороби. Діагностика прогнозування течії. Принципи лікування хворих сколіозом.

Контрольні питання

1. Що таке "постава" і під впливом яких чинників вона формується?
2. Пороки постави і їх попередження.
3. Етіопатогенез і патологічна анатомія сколіотичної хвороби.
4. Клініко-рентгенологічна класифікація сколіотичної хвороби.
5. Комплексне лікування сколіотичної хвороби.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 503-512.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 477-499.

ТЕМА 20. НАБУТІ ДЕФОРМАЦІЇ СТОП

Мета: ознайомити студентів з клінікою і принципами лікування набутих деформацій стоп.

Час: 1 година.

Форма заняття: обхід і розбір хворих з деформаціями стоп під керівництвом викладача.

Місце проведення: палати травматологічного відділення, операційна, навчальна кімната.

Зміст питань

Анатомо-фізіологічні особливості стопи. Біомеханіка стопи. Участь м'язів стопи і гомілки в утриманні склепінь стопи. Етіологія і патогенез розвитку подовжньої, поперечної плоскостопості і плосковальгусної стопи. Клінічні, рентгенологічні і біомеханічні методики виявлення статичних деформацій стоп. Консервативні і оперативні методи лікування сплюснення склепінь стопи. Відхилення великого пальця стопи ззовні. Етіопатогенез. Перебіг захворювання. Клініка різних ступенів деформації. Методи консервативного і оперативного лікування. Молоткоподібні деформації пальців стопи і їх лікування. Види ортопедичного взуття і устілок-супінаторів, використовуваних при статичних деформаціях стоп.

Контрольні питання

1. З якими анатомо-фізіологічними особливостями стопи пов'язано виникнення статичних деформацій?
2. Плоскостопість і плосковальгусна деформація стопи, їх етіопатогенез, клініка, діагностика і лікування.
3. Відхилення першого пальця стопи ззовні: етіологія, клініка, консервативне і оперативне лікування.
4. Молоткоподібна деформація пальців стопи і її лікування.
5. Показання до призначення ортопедичного взуття і устілок при деформації стопи.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 523-531.
2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия* / Г. С. Юмашев. – 1963. – С. 534-543.

ТЕМА 21. ПРОТЕЗУВАННЯ В ОРТОПЕДІЇ І ТРАВМАТОЛОГІЇ

Мета: ознайомити студентів із показаннями до ампутацій, технікою виконання, профілактикою і лікуванням пороків і захворювань кукси, принципами протезування.

Час: 4 години.

Форма заняття: обхід і розбір хворих з викладачем.

Місце проведення: клініка протезування.

Зміст питань

Ампутації кінцівок. Поняття про реабілітацію. Поняття про ампутацію і екзартикуляцію. Раціональні рівні і методи ампутацій і екзартикуляції. Принципи утворення кукси ампутації для раціонального протезування. Терміни протезування. Терміни протезування після ампутації верхніх і нижніх кінцівок.

Контрольні питання

1. Що таке реабілітація ортопедо-травматологічних хворих? Її складові частини. Роль протезування в системі реабілітація.
2. Основні показання до невідкладних і планових ампутацій кінцівок.
3. Сучасні методи ампутацій.
4. Вимоги до кукси кінцівки з точки зору протезування.
5. Класифікація протезно-ортопедичних виробів. Коротка характеристика протезів верхніх і нижніх кінцівок.

Література для самопідготовки

1. Трубников В. Ф. *Ортопедия и травматология* / В. Ф. Трубников. – 1986. – С. 65-76, 107-109.

2. Юмашев Г. С. *Травматология и ортопедия / Г. С. Юмашев.* – 1963. – С. 111-126.
3. *Методичні вказівки для студентів (видання кафедри) "Ампутації нижніх кінцівок і підготовка до протезування", 1986.*

ТЕМА 22. РОБОТА В ТРАВМАТОЛОГІЧНОМУ ПУНКТІ Й АМБУЛАТОРНИЙ ПРИЙОМ ОРТОПЕДО-ТРАВМАТОЛОГІЧНИХ ХВОРИХ

Мета: ознайомити студентів з роботою травматологічного пункту поліклініки.

Час: 4 години.

Форма заняття: амбулаторний прийом хворих під керівництвом викладача.

Місце проведення: травматологічний пункт поліклініки.

Форма підготовки, що рекомендується до занять у травмпункті і на амбулаторному прийомі ортопедо-травматологічних хворих відрізняється від форми підготовки до попередніх тем. Враховуючи, що до занять у травмпункті вже повністю минув теоретичний курс, а також те, що практично неможливо передбачити заздалегідь, з якою патологією опиняться хворі на прийомі, рекомендується після занять у травмпункті прочитати у підручнику ортопедії і травматології, проглянути в анатомічному атласі й атласі рентгенограм матеріали, що стосуються хворих, прийнятих цього дня на занятті.

Література для самопідготовки

1. *Методичні вказівки для студентів (видання кафедри) "Робота в травматологічному пункті поліклініки". – 1967.*

ТЕМА 23. ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ. ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ЗАЛІК

Мета: з'ясування ступеня засвоєння студентами теоретичних розділів курсу, що вивчається, і опанування практичних навиків надання невідкладної допомоги постраждалим з пошкодженнями опорно-рухового апарату.

Час: 4 години.

Форма заняття: співбесіда кожного студента з викладачем після попередньої підготовки за білетом і розв'язання ситуативної задачі.

Місце проведення: навчальна кімната, палати травматологічного відділення.

У процесі підготовки до підсумкового заняття студенти повинні за конспектам практичних занять освіжити в пам'яті ті розділи курсу, в яких вони відчують невпевненість. Особливу увагу слід звернути на теми, пропущені студентами з тієї або іншої причини, не зважаючи на те, що вони були відпрацьовані.

Література для самопідготовки

Див. всю рекомендовану літературу до попередніх тем.

СИТУАТИВНІ ЗАВДАННЯ

1. Чоловік 35 років під час переходу вулиці був збитий машиною. Під час огляду спостерігається деформація в ділянці с/3 обох гомілок. На ноги встати не може.

Зазначте передбачуваний діагноз і доповніть клінічну картину відповідно до діагнозу.

2. Жінка 70 років впала в квартирі, відчула сильний біль у правому тазостегновому суглобі, встати не могла. Машиною швидкої допомоги доставлена в приймальне відділення лікарні. Після огляду і рентгенообстеження був встановлений діагноз: перелом шийки правого стегна. Яка клінічна картина даного пошкодження?

3. Встановіть діагноз на підставі таких ознак:

- 1) біль в ділянці колінного суглоба;
- 2) рухи в суглобі обмежені, але можливі;
- 3) збільшення окружних розмірів суглоба;
- 4) симптом "балотування надколінника". Подумайте, як перевірити наявність зазначених клінічних симптомів .

4. Під час стрибка у висоту спортсмен відчув сильний біль в ділянці горба п'яти. Під час огляду наголошується припухлість у ділянці задньої поверхні гомілковостопного суглоба. Активне подошовне згинання стопи неможливе. На рентгенограмі стопи кісткових змін немає. Вкажіть найбільш ймовірний діагноз пошкодження.

5. Назвіть діагноз пошкодження на підставі таких ознак:

- позитивний симптом "прилиплої п'яти", укорочення гомілки;
- деформація в ділянці середньої третини гомілки.

Доповніть зазначену клінічну картину.

6. Чоловік літнього віку впав на вулиці, ударився плечем і відчув різкий біль в області верхньої третини плеча. Здоровою рукою підтримує за лікоть пошкоджену руку, яка щільно притиснута до тулуба.

Назвіть ймовірний діагноз, зазначте можливі ускладнення.

7. Після падіння з висоти 3 метрів на випрямлені ноги чоловік скаржиться на сильний біль в області п'ят. Стати на ноги не може.

Назвіть попередній діагноз і вкажіть рентгенологічні ознаки пошкодження.

Яке ще пошкодження може бути при названому механізмі травми? Які клінічні і рентгенологічні ознаки свідчать про це можливе пошкодження?

8. Лижник, спускаючись з гори, впав під час повороту. Скаржиться на сильні болі в нижній третині гомілки. Стопа різко ротирована ззовні. Про який перелом може йти мова? Які типи зсуву можуть бути в даному випадку? Який вид укорочення може бути?

9. Чоловік літнього віку доставлений у приймальне відділення з передбачуваним діагнозом: медіальний перелом шийки лівого стегна.

Що ви побачите під час огляду хворого, вимірі довжини кінцівок, пальпації? Вкажіть рентгенологічні ознаки, які підтверджують діагноз.

10. Під час зіткнення машин пасажир однієї з них ударився коліном правої ноги об переднє сидіння. При огляді скаржиться на сильний біль в області правого тазостегнового суглоба. Нога в положенні пасивному приведення, згинання в колінному і тазостегновому суглобах. Рухи в суглобах неможливі.

Назвіть ймовірний діагноз пошкодження. Зазначте рентгенологічні ознаки пошкодження.

11. Молодий чоловік впав на вулиці, ударившись лівим ліктем. Під час огляду наголошується деформація ліктьового суглоба, причому ліктьовий відросток сильно контурується на задній поверхні суглоба. Рука зігнута під кутом 110° , рухи в суглобі неможливі. Назвіть можливий діагноз і тактику лікування.

12. У кабінет лікаря входить хворий, притримуючи лівою рукою ліктьовий суглоб правої руки, яка щільно притиснута до тулуба. Голова хворого нахилена управо. Скаржиться на сильний біль у правому плечовому суглобі.

Про яке пошкодження може йти мова? Назвіть клінічні ознаки цього пошкодження. Наведіть дані рентгенологічного обстеження. Вкажіть на можливі ускладнення.

13. Під час дорожньо-транспортної події чоловік, що їхав в кузові вантажівки, був придавлений ящиком, що впав на нього. Після звільнення з-під вантажу скаржився на сильний біль в ділянці правої половини грудної клітки, затруднене дихання.

Машиною швидкої допомоги доставлений в лікарню. Під час огляду – різка задишка, права половина грудної клітки не бере участь в акті дихання. При аускультатії дихання в нижніх відділах правої легені не прослухується.

Яке пошкодження можна передбачити? Доповніть описану клінічну картину. Вкажіть можливі ускладнення і принципи лікування цього пошкодження.

14. Молода людина після падіння з великої висоти доставлена в приймальне відділення лікарні машиною швидкої допомоги з діагнозом: "закрита травма грудей, численні переломи ребер, плевропульмональний шок".

Опишіть клінічну картину, дані пальпації, аускультатії, рентгенографії грудної клітки. Намітьте план лікування постраждалого.

15. Молода людина впала на вулиці, ударившись лівим плечем. Скаржиться на болі в лівому плечовому суглобі, обмеження рухів у цьому суглобі. Під час огляду хворого визначається ступенеподібне випинання в ділянці зовнішнього кінця ключиці. Натискання пальцем викликає різку болючість і пружинячу рухливість акроміального кінця ключиці.

Назвіть діагноз. Як називається симптом, характерний для даного пошкодження?

16. Лікування перелому лопатки проводиться методом постійного скелетного витягнення.

Опишіть систему витягнення і положення верхньої кінцівки. Величина використаних вантажів і терміни лікування методом скелетного витягнення.

17. Надпліччя хворого в розведеному положенні фіксовані восьмиподібною пов'язкою.

Про яке пошкодження йде мова? Опишіть клінічну картину і рентгенологічні дані цього пошкодження.

18. Хворий доставлений в стаціонар машиною швидкої допомоги. Права верхня кінцівка фіксована довгою сходовою шиною. Скарги хворого зводяться до сильного болю в ділянці плеча, деформації плеча в середній третині, порушенню функції. Наголошується оніміння пальців правої кисті.

Назвіть діагноз. Доповніть клінічну картину пошкодження. Розкажіть про лікування хворого.

19. Молода жінка У результаті падіння на вулиці отримала черезвертлюжний перелом лівого плеча.

Опишіть клінічну картину цього перелому і наведіть дані рентгенологічного обстеження. Розкажіть про лікування перелому методом постійного скелетного витягнення.

20. Мама вела дитину за руку. Оступившись, дитина почала падати, мама утримала її від падіння, але дитина почала плакати і скаржитися на болі в руці. Під час огляду рука притиснута до тулуба, передпліччя і кисть в положенні пронації.

Вкажіть діагноз, призначте лікування.

21. Молода людина доставлена бригадою швидкої допомоги з міського пляжу. Відомо, що він, стрибаючи у воду, ударився головою об дно річки. Постраждалий скаржиться на біль в шийному відділі хребта, болі під час руху головою.

Вкажіть передбачуваний діагноз. Які додаткові дослідження слід провести? Які принципи лікування?

**ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИКІВ, ЯКИМИ ПОВИНЕН
ОВОЛОДІТИ СТУДЕНТ МЕДИЧНОГО ІНСИТУТУ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ
ПРОХОДЖЕННЯ КУРСУ ТРАВМАТОЛОГІЇ**

1. Техніка місцевої анестезії при переломах діафізів довгих трубчастих кісток.
2. Техніка транспортної іммобілізації стандартними шинами.
3. Техніка накладення нескладних гіпсових пов'язок (лонгет, лонгето-циркулярних пов'язок на передпліччя, кисть, гомілку, стопу, тугор для нижньої кінцівки).
4. Техніка зняття гіпсової пов'язки.
5. Методика накладення скелетного витягнення: техніка введення спиці ручною або електричною дреллю; зміцнення скоби при витягненні за ліктьовий відросток, за проксимальний метафіз великогомілкової кістки, на рівні горбистої, за п'яткову кістку.
6. Техніка зняття скелетного витягнення.
7. Техніка пункції колінного суглоба.
8. Техніка вправлення свіжих неускладнених вивихів плеча під наркозом.
9. Техніка репозиції переломів променевої кістки в типовому місці.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Б. К. Травматические вывихи и переломы / Б. К. Бабич. – Киев : Здоровье, 1968. – 458 с.
2. Бабоша В. А. Травматические вывихи : учебное пособие / В. А. Бабоша, В. Н. Ночевкин, О. В. Лавриненко. – Донецк : ДНМУ им. М. Горького, 2008. – 32 с.
3. Вагнер Е. А. Закрытая травма груди мирного времени / Е. А. Вагнер. – М.: Медицина, 1969. – 300 с.
4. Ганул В. Р. Методика определения степени ротации при чрезмыщелковых переломах плечевой кости у детей / В. Р. Ганул // Ортопедия, травматология и протезирование. – 1979. – № 4. – С. 37-42.
5. Ганул В. Р. Некоторые особенности методики и техники постоянного вытяжения при лечении и чрезмыщелковых переломах плечевой кости и детей / В. Р. Ганул // Ортопедия, травматология и протезирование. – 1978. – № 1. – С. 64-65.
6. Гур'єв С. О. Лікування переломів стегнової кістки у постраждалих при політравмі : [монографія] / С. О. Гур'єв, В. Д. Шищук, П. Л. Жученко. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2007. – 206 с.
7. Жилин А. Н. Оказание первой медицинской помощи при травмах (ушибах, вывихах, переломах) : методические указания к практической работе / А. Н. Жилин, К. Я. Гафарова. – Оренбург : ГОУОГУ, 2003. – 28 с.
8. Каплан А. В. Открытые переломы длинных трубчатых костей (неосложненные и осложненные инфекцией) / А. В. Каплан. – Ташкент : Медицина УзССР, 1975. – 194 с.
9. Каптелин А. Ф. Восстановительное лечение при травмах и деформациях опорно-двигательного аппарата / А. Ф. Каптелин. – М. : Медицина, 1969. – 404 с .
10. Ключевский В. В. Скелетное вытяжение / В. В. Ключевский. – М. : Медицина, 1991. – 160 с.

11. Корж А. А. Повреждение костей и суставов у детей / А. А. Корж, Н. С. Бондаренко. – Харьков, 1994. – С. 147-162.
12. Корнилов Н. В. Ортопедия : краткое руководство для практических врачей / Н. В. Корнилов, Э. Г. Грязнухин, В. И. Осташко, К. Г. Редько. — СПб. : Гиппократ, 2001. – 368 с.
13. Множественные и сочетанные переломы костей / Г. Д. Никитин, Н. К. Митюнин, Э. Г. Грязнухин. – Л. : Медицина, 1976. – 251 с.
14. Мовшович И. А. Оперативная ортопедия / И. А. Мовшович. – М. : “Медицина”, 1994. – 445 с.
15. Постоянное вытяжение / Н. П. Новаченко, Ф. Е. Эльяшберг. – Киев : Госмедиздат УССР, 1960. – 240 с.
16. Погорельский М. А. Гипсовая техника / М. А. Погорельский. – Киев : Госмедиздат УССР, 1961. – 187 с.
17. Олекса А.П. Травматологія / А. П. Олекса. – Львів, 1996. – 408 с.
18. Свердлов Ю. М. Травматические вывихи и их лечение / Ю. М. Свердлов. – М. : Медицина, 1978. – 200 с.
19. Селиванов Б. П. Диагностика и лечение вывихов шейных позвонков / Б. П. Селиванов, М. Н. Никитин. – М. : Медицина, 1971. – 327 с.
20. Синило М. И. Атлас травматических вывихов / М. И. Синило. – Киев : Здоров'я, 1976. – 152 с.
21. Травматологія та ортопедія : посібник для практичних занять. – Київ, 1999. – 119 с.
22. Трубников В. Ф. Ортопедия и травматология / В. Ф. Трубников. – М.: Медицина, 1971. – 329 с.
23. Трубников В. Ф. Заболевания и повреждения опорно-двигательного аппарата : руководство для врачей / В. Ф. Трубников. – Киев : Здоров'я, 1964. – 329 с.
24. Трубников В. Ф. Травматология и ортопедия. – Киев : Высшая школа, Главное изд-во, 1986. – 591 с.

25. Цивьян Я. Л. Повреждения позвоночника / Я. Л. Цивьян. – М. : Медицина, 1971. – 312 с.
26. Повреждения таза и тазовых органов /Л. Г. Школьников, В. П. Селиванов, В. М. Цодыкс. – М.: Медицина, 1966. – 272 с.
27. Шищук В. Д. Методические указания по курсу ортопедии и травматологии : для самостоят. работы студ. лечеб. ф-та / В. Д. Шищук. – Сумы : СумГУ, 1997. — 42 с.
28. Шищук В. Д. Циркуляторні шоки в травматології : навч. посібник / В. Д. Шищук, Ю. В. Шкатула. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 90 с.
29. Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия / Г. С. Юмашев. – М.: Медицина, 1983. – 576 с.
30. Уотсон-Джонс Р. Переломы костей и повреждения суставов: пер. с англ. / Р.Уотсон-Джонс. – М. : Медицина, 1972. – 672 с.

Навчальні посібники кафедри: "Методика обстеження хворого", "Транспортна іммобілізація при переломах кісток кінцівок і тазу", "Переломи кісток і методи їх лікування", "Постійне скелетне витягнення", "Переломи променевої кисті в класичному місці", "Ампутація нижніх кінцівок і підготовка хворих до протезування", "Ортопедичне лікування хворих при пошкодженнях таза", "Робота в травматологічному пункті поліклініки".

Навчальне видання

**Методичні рекомендації до навчального курсу
«Травматологія та ортопедія»**

Укладачі:

доктор медичних наук, доцент

Володимир Дмитрович Шишук

асистент кафедри, лікар-ортопед

Володимир Андрійович Бабіч

Комп'ютерна верстка ***О.Г. Корнус***

Підписано до друку 7.04.2011.

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman Cyr.

Друк офс. Ум. друк. арк. 1,67. Обл.-вид. арк. 3,02.

Тираж 150 пр. Зам. №

Видавництво СумДУ при Сумському державному університеті

вул. Р.-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.

